

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Горохової Ірини Володимирівни
«Мовно-комунікативні практики формування критичного мислення в
сучасних університетах США»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти

Дана дисертаційна робота розкриває актуальну тему, пов'язану з дослідженням ціннісного аспекту розвитку мовно-комунікативних практик у освітньому процесі, а саме – практик розвитку критичного мислення. Для розкриття цієї теми дисертантка слушно і підставово звертається до освітнього досвіду, накопиченого в університетах США, де навчальні курси з критичного мислення та аргументації поширені чи не найбільше, порівняно з усіма іншими сучасними національними системами вищої освіти. Потреба глибокої трансформації, реформування, приведення у відповідність з вимогами часу освіти набула ознак самоочевидності. Зрозуміло також, що оптимізація функціонування освітньої галузі виявиться проблематичною, якщо не розв'язати основні проблемні вузли теорії і практики чинного освітнього процесу. De facto перед сучасною українською освітою стоїть двоєдине завдання: зберегти всі позитивні здобутки українського освітнього досвіду, а також збагатити його досягненнями іншонаціональних освітніх середовищ, котрі гармонійно узгоджуються й поєднуються з українськими. У нашому дисертаційному дослідженні ми зазначали: «сутність новітньої освітньої парадигми полягає в зміщенні основного акценту із засвоєння певного обсягу інформації на активізацію мислинневої діяльності і розвиток самостійного, критичного, рефлексійного мислення, в навчанні вирішення завдань, в удосконаленні навичок роботи з будь-якою інформацією, з різними завданнями, з «новим» (інноваціями); іншими словами, новітня освітня парадигма орієнтує на вміння володіти знаннями і в цьому – головна спрямованість філософії освіти, орієнтованої на людину як творця і менеджера знань». Дана кандидатська дисертація якраз і розкриває значною

мірою один з пріоритетних напрямів становлення такої новітньої освітньої парадигми – аналізує засади і перспективи розвитку критичного мислення засобами вищої освіти.

Дисертаційне дослідження Ірини Горохової вирізняється сполученням компетентності у використанні широкого кола спеціальної літератури з англійської філології та риторики – у тому числі й значного числа праць англійською мовою, з одного боку, та аналітизмом у осмисленні цих різнопланових досліджень і досягненням необхідного теоретичного синтезу у єдиному аксіологічному підході при вивченні потенціалу англійської мови у продукуванні та підтримці комунікативних практик, які сприяють розвитку критичного мислення. Такий синтез авторкою досягнуто на основі філософського теоретико-методологічного підходу до аналізу особливостей викладання курсу критичного мислення загалом і в університетах США зокрема – передусім на основі виявлення загальної значущості того особливого способу функціонування цінностей, який репрезентує культура викладання у США. При цьому увага авторки залишається зосередженою саме на філософсько-освітньому осягненні цієї проблеми, яка має також свої педагогічні, моральні, філологічні та інші соціально-гуманітарні аспекти. У своїй роботі дисертантка виявила вміння не лише аналізувати класичні та сучасні філософські тексти, робити узагальнення, логічно структурувати науковий матеріал, образно доводити та пояснювати створене нею нове знання, але і впевнено застосовувати окремі класичні сюжети європейської філософії до осмислення сучасних реалій американського суспільства, виявляючи раніше недостатньо досліджені або взагалі не виявлені смислові аспекти.

Тема даної дисертації розкрита в контексті наукових досліджень, які здійснює відділом інтернаціоналізації вищої освіти у межах виконання наукової теми в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України: «Феномен університету в контексті суспільства знань».

Мета, предмет і завдання дисертаційного дослідження сформульовані стисло, науково грамотно і взаємопов'язано. Дана робота у цілому вирізняється оригінальною концептуалізацією класичної для сучасної філософії освіти теми ціннісних засад університетської освіти, яка набуває конкретики завдяки залученню до предмету розгляду елементів філологічної освіти та навчання критичному мисленню. Роботу характеризує логічна структура подачі матеріалу, евристичні висновки, які відкривають нові різнопланові перспективи як у філософії освіти, так і у теорії і практиці ціннісно обґрунтованої освітньої діяльності та освітньої комунікації.

У своїх наукових пошуках та авторських розробках дисертантка дотримується методології, яку розробив її науковий керівник і на яку вона прямо посилається на початку своєї роботи. Це можна лише вітати.

Окремої уваги заслуговує низка положень наукової новизни. Зокрема, в першому розділі роботи подано авторське тлумачення латентної присутності теми цінностей у американській освітній культурі, яка розкривається завдяки виявлення особливого інтересу університетів США до опанування студентами критичного мислення: «розкрито значущість філософської традиції розвитку критичного мислення для мовно-комунікативних практик формування критичного мислення на прикладі аналізу викладання у сучасних університетах США. Систематизовано властиве американській традиції розрізнення викладу змісту, можливих інтерпретацій та власної оцінки при аналізі текстів на прикладі аналізу літературних текстів» (третьа теза новизни). У такому концептуальному розрізненні цінностей та інформації, власної думки та наявних традицій виявляє себе висока культура оперування цінностями – вони розглядаються не як щось samozрозуміле і для всіх однакове, але потребують щоразу критичного аналізу, розрізнення і погодження.

Крім того, у наступних положеннях новизни розкрито один з важливих елементів загального дослідницького підходу авторки, у якому вона з'ясовує значущість тривалої світової філософської культури розвитку критичного

мислення для його осмислення у практиці американських університетів: авторка доклала зусиль для «виявлення специфіки імплементації окремих ідей комунікативної філософії Юргена Габермаса та трансцендентальної прагматики Карла-Отто Апеля у сучасній філософії прагматизму у США», а також для виявлення «значущості ідей критичної педагогіки, як вона розробляється і поширюється у вищій освіті США» (с. 4 автореферату).

Окресливши ці завдання у першому розділі, дисертантка доволі докладно аналізує їх у другому розділі, особливу увагу приділивши теорії комунікативної дії Юргена Габермаса – як впливам на неї окремих ідей американської філософії прагматизму та англо-американської теорії комунікативних актів, так і зворотному впливу теорії комунікативної дії на моральне осмислення різних соціальних, у тому числі освітніх, практик у американській філософії, зокрема заторкнувши полеміку Габермаса з Джоном Роулзом та представниками філософії комунітаризму.

Серед положень дисертації привертає увагу здійснене авторкою у другому розділі її дисертації осмислення конкретних вимірів, у яких можна виявити і простежити таке соціокультурне втілення цінностей критичного мислення, яке зближує у американській освітній практиці критичне мислення та теорію аргументації, а у комунікативній філософії пріоритетної уваги надає раціоналізації комунікації на підставі виявлення і розвитку особливої комунікативної раціональності. Цікаве і важливе для філософії освіти судження, базоване на цьому аналізі, дисертантка виносить у положення новизни: «Отримати критичне мислення у студентів як результат їхнього навчання можна лише на основі його застосування у самому процесі навчання цих студентів: наприклад, завдяки уточненню змісту поняття переконання як такого, що містить дві складові, які добре передає англійська мова – переконання як переконливості, певності, однозначності результату винесення судження, яке набуває раціонального характеру (*conviction*) і переконання як процесу переконування, який має ціннісно-емоційне наповнення (*persuasion*)» (с. 4 автореферату).

Заслуговує на увагу також аналіз дисертанткою у третьому розділі дисертації особливостей ціннісного осмислення конкретних мовно-комунікативних практик, які розвиваються в університетах США за ознакою застосування критичного мислення та пов'язаної з ним аргументації до конкретних наукових та суспільних завдань – «Критичне читання та аргументація», «Текстовий аналіз та аргументація», «Методи письма та аргументація», «Критичне та творче мислення», «Критичне мислення на письмі», «Риторика аргументації», «Аргументація та адвокатура», «Аргументація і дебати», «Історія і теорія переконання», «Мовна критика», «Розвинена теорія публічної аргументації», а також факультативні курси: «Великі промови», «Етичні теми в комунікації», «Розвиток вмінь у публічних промовах» та близькі до них. Авторка здійснює загальний огляд цих практик та зосереджує увагу на основних завданнях роботи спеціалізованого Центру з розвитку критичного мислення, який на громадських засадах, а не за наказом з міністерства координує дослідження і поширення критичного мислення в університетах США та інших навчальних закладах по всьому світу.

Привертає увагу також у третьому розділі аналіз теорії мовних актів у версії Джона Серля, яка переростає у його інтерпретації у концепцію колективної інтенціональності, на основі якої Серль осмислює досягнення і перспективи соціального конструювання реальності за допомогою мови.

Дана кандидатська дисертація презентує чітко окреслені у своїй новизні авторські позиції, що підтверджено не лише їхньою достатньою науковою обґрунтованістю, але й нестандартністю авторського підходу у вирішенні обраної проблематики, робить дослідження по справжньому творчим, науково цікавим, евристичним та перспективним.

Дисертаційна робота відзначається ретельно науково опрацьованим змістом, логічним структурним викладом, узгодженістю концепції і висновків. Дисертація має свою теоретичну і практичну цінність, яка базується на можливості використання її положень у якості методологічного підґрунтя для подальшого філософського обґрунтування значення вивчення

студентами сучасних університетів іноземних мов для розвитку критичного мислення. Основні положення дисертації можуть бути корисними для розробки широкого кола суміжних та спільних тем у філософії освіти, педагогіці та філології, а також міждисциплінарних та трансдисциплінарних досліджень проблем практичної реалізації освітньо-комунікативних компетентностей у вищій школі. Результати роботи можуть бути запропоновані студентам і викладачам вітчизняних університетів для розробки навчальних програм нормативного та спеціального характеру, зокрема з філософії освіти, філології, теорії критичного мислення, соціальної філософії, практичної філософії тощо.

Результати даного наукового дослідження, основні концептуальні ідеї та висновки, сформульовані в дисертації, відображені у наукових публікаціях авторки, пройшли достатню апробацію і доповідались на численних всеукраїнських наукових конференціях.

У цілому дисертаційна робота Ірини Горохової є актуальним, ґрунтовним, науково-ґрамотним, завершеним дослідженням, яке відзначається явною науковою новизною і виконано на основі глибокого аналізу наукових джерел з фокусацією «зрізу» на проблемі виявлення філософського потенціалу вивчення мовно-комунікативних практик при опануванні критичним мисленням в сучасних університетах США.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, слід все ж висловити кілька зауважень та побажань:

По-перше, при визначенні предмету даного дисертаційного дослідження варто було би ширше представити аналіз викладання критичного мислення у англomовному просторі вищої освіти – передусім, за рахунок Великої Британії, але також і країн Співдружності – Канади та Австралії. На нашу думку, ці країни мають багато у чому спільний досвід викладання дисциплін критичного мислення. Крім того, вони мають спільні історичні витоки традицій вищої школи, а саме Британську модель університетів. Порівняльний аналіз викладання критичного мислення в

університетах цих країн збагатив би доказову базу дослідження та збільшив переконливість аргументації авторки на користь англійської мови як такої, що надає додаткові можливості для розвитку критичного мислення.

По-друге, авторці варто було би уникати надмірної категоричності у судженнях, пов'язаних з залежністю критичного мислення від мовно-комунікативних практик. Не менше значення має також зворотній вплив самого критичного мислення на розвиток цих практик. Особливо у історії філософії зустрічаємо численні приклади, коли розвиток тієї чи іншої форми критичного мислення привертав увагу до певної мови. Так, у давньому світі заможні римляни вивчали давньогрецьку як таку, що відкриває доступ до кращих зразків ораторського мистецтва, французька мова за доби Просвітництва набула популярності як мова вільнодумства і емансипації, мова Вольтера і Руссо. Так само і увага до англійської мови нині, як видається, зумовлена не лише політичними та економічними успіхами англійських країн, але й кращими зразками демократії та культури критичного мислення, які вони презентують. Дисертантка час від часу згадує цей аспект впливу критичного мислення на розвиток мовно-комунікативних практик, однак він все ж залишається у дисертації явно вторинним порівняно з увагою до впливу мовно-комунікативних практик на розвиток критичного мислення.

По-третє, дисертантці варто було би ширше представити вплив теорій і практик критичного мислення на розвиток філософських досліджень в університетах США. Не секрет, що у цій країні домінує аналітична традиція філософування, але також наявні і інші – такі як феноменологія, постмодернізм, філософська антропологія, політична філософія, філософія права, різні версії прикладних етик тощо. Дисертаційне дослідження виграло би, якби дисертантка більш повно представила вплив поширення курсів з викладання критичного мислення на зміни у проблематиці викладання філософських дисциплін в університетах США. Зрозуміло, що у повному обсязі таке дослідження вимагає додаткових зусиль, які виходять за межі

дослідницьких завдань і можливостей дисертантки, однак варто було би хоча б окреслити загальні тенденції, які варто піддати у майбутніх дисертаційних дослідженнях більш ретельній і системній перевірці і спеціальному вивченню.

По-четверте, варто було би спеціальний підрозділ дисертації присвяти аналізу специфіки розуміння завдань критичного мислення у правовій освіті в університетах США. Адже, наскільки можна зрозуміти з тексту дисертації, саме на факультетах права курси з викладання основ критичного мислення є чи не найбільш поширеними і розлогими в університетах США. Дисертантці варто було би дати відповідь на питання, чи має критичне мислення певні особливості свого застосування у юридичній сфері і чи вироблені там якісь особливі мовно-комунікативні практики – приклад США видається особливо цікавим внаслідок високого рівня розвитку правової культури в цій країні.

При цьому слід зазначити, що висловлені зауваження і побажання не заперечують актуальність, новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи в цілому і не піддають сумніву наукову вартість дослідницької праці дисертантки.

В цілому ж дисертація Ірини Володимирівни Горохової є самостійним і завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності дають підстави стверджувати, що мету дисертації – здійснити (на прикладі дослідження умов формування критичного мислення студентів в системі вищої освіти США) філософську концептуалізацію ролі мовно-комунікативної компетентності у розвитку критичного мислення випускниками сучасних університетів – успішно досягнуто. Такі результати отримано у результаті дослідницької роботи, яка є філософсько-освітньою за своєю методологією, понятійним апаратом та засобами доведення. Відповідно, у дисертації здійснено масштабні і концептуальні узагальнення здобутків, досягнутих раніше іншими дослідниками щодо зазначеної проблематики, на основі цього авторка

розвиває один з важливих напрямів сучасної філософії освіти – а саме філософське обґрунтування ціннісних підвалин сучасної вищої освіти.

Зміст автореферату дисертаційної роботи є тотожним основним положенням її рукопису.

Подана до захисту дисертація Ірини Володимирівни Горохової «Мовно-комунікативні практики формування критичного мислення в сучасних університетах США» виконана на належно високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає пунктам 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка, Горохова Ірина Володимирівна цілком заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Доктор філософських наук, доцент,

проректор з науково-педагогічної роботи

ДВНЗ «Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника»

Г.І.Михайлишин

